

Olha Hlushchenko

PhD (Economics), Associate Professor,
 Vasyl Karazin Kharkiv National University,
 Kharkiv, Ukraine
 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ovglushchenko73@gmail.com

Well-being as an imperative of Ukraine's social development

Abstract. *Introduction.* The need for search for new scientific approaches to understanding social progress in modern science took shape in the «economics of happiness» and measuring sustainable development beyond GDP. *Purpose.* To justify the need for treating well-being as an imperative of social development of Ukraine. *Results.* The state of the social development of Ukraine has been considered through the prism of indicators beyond GDP and, by the results of clustering with Kohonen's self-organising maps (SOM). There here have been distinguished five clusters by the position of the rating change: «Catastrophic Decline», «Sharp Drop», «Moderate Drop», «Almost Unchanged» and «High Growth». Ukraine is included in the «Almost Unchanged» cluster. Based on the Prosperity Index for 2015, the sub-indices of the economy and public administration of Ukraine are found to be the lowest of all the countries included in the calculation of the index. In terms of the Prosperity Index, a general profile of Ukraine as a country with poor economy, public administration, health and freedom of the individual and a satisfactory level of entrepreneurship and opportunity, education, safety, security and social capital has been defined. The author's definition of well-being as an opportunity to meet human and community needs which contribute to their physical, spiritual, social and physical development harmonised with ethical standards and the need to preserve the environment has been offered. *Conclusions.* Well-being understood as a comprehensive depoliticised concept will allow for unification of the Ukrainian society in the conditions of conflict and controversy and ensure the transition to a sustainable improvement of the quality of life in the country. **Keywords:** Well-being; Economics of Happiness; Beyond GDP; Human Development Index; Prosperity Index; Integrated Index of Regional Human Development
JEL Classification: D60; E01; I31; O11
DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V156-0007>

Глуценко О. В.

кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів та кредиту,
 Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна

Добробут як імператив суспільного розвитку України

Анотація. У сучасній науці необхідність пошуку нових наукових підходів до розуміння суспільного прогресу склалася в «економіці щастя», а потреба у вимірі стійкого розвитку – у підході «за межами ВВП». Досліджено стан соціального розвитку України крізь призму вимірників, що виходять за межі ВВП. Запропоновано авторське визначення добробуту як можливості задоволення потреб людини, громади, соціуму, що сприяє їх матеріальному, духовному соціальному й фізичному розвитку в гармонії з морально-етичними нормами та потребами збереження довкілля.

Ключові слова: добробут; економіка щастя; за межами ВВП; індекс людського розвитку; індекс процвітання; індекс регіонального людського розвитку.

Глуценко О. В.

кандидат экономических наук, доцент, кафедра финансов и кредита,
 Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, Украина

Благополучие как императив общественного развития Украины

Анотация. В современной науке необходимость поиска новых научных подходов к пониманию общественного оформилась в современной науке в «экономике счастья», а измерение устойчивого развития – в подходе «за пределами ВВП». Исследовано состояние общественного развития Украины через призму измерителей, которые выходят за пределы ВВП. Предложено авторское определение благосостояния как возможности удовлетворения потребностей человека и общества, которое способствует их материальному, духовному, социальному и физическому развитию в гармонии с морально-этическими нормами и необходимостью сохранения окружающей среды.

Ключевые слова: благосостояние; экономика счастья; за пределами ВВП; индекс человеческого развития; индекс процветания; интегральный индекс регионального человеческого развития.

1. Постановка проблеми. Проблема стійкого економічного зростання завжди була предметом наукових інтересів вчених-економістів. Це питання стає особливо важливим в умовах системної кризи, яка спостерігається зараз в Україні та має свої прояви в економічній, фінансовій, політичній та інших сферах суспільного життя.

Вихід економічної системи на траєкторію стійкого зростання неможливий без досягнення високого рівня якості життя у країні. Прогрес усього суспільства залежить від розвитку кожного з його членів. Необхідність пошуку імперативів, які б зумовили перехід до стійкого зростання економічної системи та усього українського суспільства, створення надійного підґрунтя підвищення рівня життя громадян нашої країни обумовили актуальність, науковий інтерес та логіку цього дослідження.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нову парадигму економічного зростання було закладено А. Сеном (Sen, 1999; 1998) [1; 2], Дж. Стігліцем (Stiglitz, 2014; 2015) [3; 4],

Х. Окампо (Ocampo, 2012) [5], Дж. Саксом (Sachs, 2005) [6], У. Істерлі (Easterly, 2001) [7].

Сьогодні доведеним є зв'язок між економічним зростанням, рівнем розвитку економічних та політичних свобод та добробутом. Вагомий внесок у дослідження даної проблематики зроблено вітчизняними вченими: О. Білорусом [8], А. Гриценком [9] О. Соскіним [10], О. Шаровим [11], які формують національну парадигму моделей національного розвитку й забезпечення стійкості національних економічних систем та глобальних трансформацій фінансових систем, що викликані світовою фінансовою кризою.

З 70-х рр. XX ст. в економічній науці формується напрямок досліджень, який отримав назву «економіка щастя». Його зміст полягає у розкритті сутності розвитку людського суспільства, що не обмежується традиційними макроекономічними показниками, які відображають лише стан суспільного виробництва.

Вихід векторів досліджень вчених-економістів «за межі ВВП» (Beyond GDP) набуває ознак сформованої течії економічної думки, яка досліджує досягнення національного добробуту у нерозривному зв'язку з прогресом, вирішенням екологічних проблем та стабільністю суспільства поза загальноприйнятими показниками. Серед наукових розробок у даному напрямі особливу увагу заслуговують праці Й. Ван ден Берга (Bergh, 2014) та М. Антала (Antal, 2014) [12], С. Ландефельда (Landefeld, 2009) та Ш. Вілонес (Villones, 2009) [13], Р. Костанца (Costanza, 2009), М. Харт (Hart, 2009), С. Познера (Posner 2009) та Дж. Талберта (Talberth, 2009) [14], І. Кубішевського (Kubiszewski, 2013), К. Франко (Franco, 2013), П. Лауна (Lawn, 2013), Т. Джексона (Tim Jackson, 2013), К. Еілмера (Aylmer, 2013) [15].

Серед вітчизняних авторів, що досліджували подібну проблематику слід відмітити роботи І. Бобух [16] та О. Батістової [17].

Разом з тим недостатньо висвітленими є визначення імперативів реформування суспільно-економічної системи України, які спрямовуються на відновлення сталого економічного зростання.

3. Метою статті є обґрунтування необхідності та доцільності висування добробуту як головної мети реформування української соціально-економічної системи та ідеї, що здатна об'єднати роздроблене суспільно-економічне кризою суспільство.

Подолання кризи українського соціуму можливе за умов висування суспільного імперативу, що передбачає розкриття на різних рівнях соціального буття: матеріальному, соціальному, духовному.

4. Основні результати дослідження. Формування нового світогляду поступово набуває усталеної форми та поширюється у світі. 20 червня 2012 р. була проведена конференція ООН «Ріо+20» (Rio+20), учасники якої пов'язують досягнення сталого розвитку в контексті досягнення щастя, екологічної рівноваги, продовольчої безпеки, подолання зuboжіння, нерівності та дискримінації. Гелен Кларк у своєму докладі «За межами ВВП: вимірювання майбутнього, якого ми прагнемо» (Beyond GDP: Measuring the Future We Want) так висловила з цього приводу: «Справедливість, гідність, щастя, стійке зростання – все це є основою нашого життя, але не враховується при вимірюванні ВВП. Прогрес має бути визначений та виміряний у спосіб, що дасть більш повне розуміння про людський розвиток та його зміст» (Helen Clark, 2012) [18].

У доповіді Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна (Ki-Moon, 2012) [19] «Довголіття: формування майбутнього» наголошено на необхідності проведення подальших досліджень у напрямку розробки показників стійкого розвитку, що будуть виходити за межі ВВП.

Одним із показників, що є альтернативою ВВП, є індекс людського розвитку (Human Development Index). Основи нового підходу до вимірювання людського розвитку було закладено А. Сенном (Sen, 1999) та Махбуб-уль-Хаком (Mahbub ul Haq, 1995) [20]. До 2013 р. використовувався індекс розвитку людського потенціалу, а з 2013 р. – індекс людського розвитку. При його розрахунку враховується очікувана при народженні тривалість життя у роках, середня тривалість навчання у роках, очікувана тривалість навчання у роках, валовий національний дохід (ВНД) на душу населення.

З 2013 р. щорічні доповіді про стан людського розвитку оприлюднюються у грудні та включають у себе показники року, що завершився. Відтак, у доповіді за 2013 р. включені фактичні дані за 2012 р., у 2014 р. – за 2013 р., остання доповідь була оприлюднена 15 грудня 2015 р. та включала у себе показники 2014 р.; публікація наступної доповіді відбудеться у грудні 2016 р.

Розглянемо динаміку індексу людського розвитку України протягом 2010-2014 рр. результати відобразимо графічно (див. рис. 1).

На рис. 1 можна відображено його зростання з 0,726 у 2010 р. до 0,747 у 2014 р. Зростання індексу людського

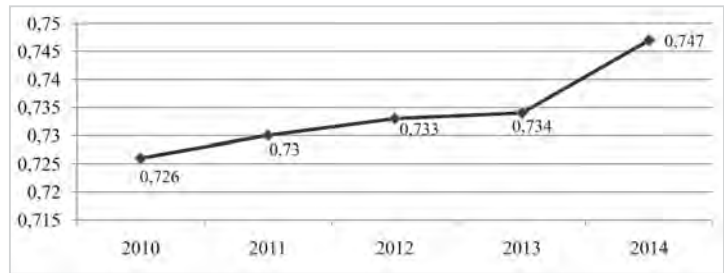

Рис. 1: Динаміка індексу людського розвитку протягом 2010-2014 рр.

Джерело: Побудовано автором на основі даних [21; 23]

Fig. 1: Dynamics of Human Development Index in Ukraine, 2010-2014
Source: Made by the author based at [21; 23]

розвитку створює неправильне уявлення про подолання кризи в Україні. Методологічні вади розрахунку індексу людського розвитку полягають у гістерезисі (часовій затримці) у збиранні та обробці даних.

З кінця 2013 р. дотепер в Україні наявна криза, яка позначається на суспільно-політичній та економічній сферах. Протягом 2014-2015 рр. спостерігається лише її підсилення: глибока рецесія економічної системи, падіння курсу національної валюти відносно курсів основних світових валют. Зростання бюджетного дефіциту та зменшення життєвого рівня населення відбувається на тлі військового конфлікту та втрати територіальної цілісності країни.

Український соціум входить у критичний стан, з якого можливі та цілком імовірні два виходи: перший – подолання кризи та вихід з кризових умов; другий – руйнування суспільства, посилення хаосу, втрата державності.

У країні відбувається погіршення стану людського розвитку за рахунок зменшення обсягів первинних доходів, які отримують громадяни країни, зростання смертності у наслідок проведення військової операції та погіршення медичного обслуговування за рахунок зменшення його фінансування, обмеження доступу до освіти для мешканців територій, що уражені збройним конфліктом.

Єдина методика розрахунку індексу людського розвитку дає змогу проводити порівняльний аналіз його значення між різними країнами або групами країн та досліджувати зміни індивідуальної позиції країни під час проведення загального рейтингування.

За даними розрахунку індексу людського розвитку, які лягли у підґрунтя доповіді про розвиток людини за 2014 р. «Забезпечення стійкого прогресу людства: зменшення уразливості та формування життєвої стійкості», в основу якої покладено дані 2013 р. [22], усі країни поділено на чотири групи:

- перша – країни з дуже високим рівнем людського розвитку (very high human development);
- друга – країни з високим рівнем людського розвитку (high human development);
- третя – країни з середнім рівнем людського розвитку (medium human development);
- та країни з низьким рівнем людського розвитку (low human development).

Україна віднесена до другої групи країн з високим рівнем людського розвитку, посідаючи 83 місце у загальному рейтингу зі 187 країн та 33 місце у своїй групі з 52 країн.

Перше місце у загальному рейтингу належить Норвегії, останнє – Нігеру. З країн колишнього СРСР найвищу сходинку посідає Естонія (33 місце) у групі країн з дуже високим рівнем людського розвитку, що є вищим за Саудівську Аравію, а найнижче – Таджикистан (133 місце) у загальному рейтингу у групі країн з середнім рівнем людського розвитку. Білорусь (53 місце) та Росія (57 місце) посідають місця вищі за Україну у групі країн з високим рівнем людського розвитку.

На думку автора, більш інформативним є компаративний аналіз змін позицій країни в рейтингу поточного року порівняно з рейтингом попереднього періоду. Вторинна обробка даних дасть змогу виокремити групи країн за крите-

рієм величини зміни позиції у загальному рейтингу. Застосуємо метод класифікації, який має назву «карта Кохонена, що самоорганізується» з використанням програмного пакету «Deductor Studio» та подамо результати графічно (див. рис.2).

З рис. 2 та таблиці 1 видно, що утворено п'ять кластерів: «катастрофічне падіння», «сильне падіння», «помірне падіння», «майже без змін» та «високе зростання».

Сутність проведеного групування представлено в таблиці 1, яка відображає профілі виділених кластерів. Методологічна цінність виділення профілів кластерів полягає у можливості їх застосування для дослідження динаміки зміни позиції країни в загальному рейтингу за ряд періодів.

Проаналізуємо склад сформованих кластерів та визначимо зміни у рейтингових позиціях країн.

Кластер «катастрофічне падіння» представлений лише єдиною країною – Лівією, яка опустилася на п'ять позицій у рейтингу. На території Лівії відбувалися бойові дії з втручанням іноземних держав, революція та громадянська війна. Ці події вплинули на найсильніше зменшення рейтингової позиції країни.

До кластеру «сильне падіння» відносяться дві країни – Сирія та Сент-Люсія. У загальному рейтингу вказані країни зменшили свої позиції на чотири пункти. На території Сирійської Арабської Республіки, як і в Лівії, відбувається збройний конфлікт, що триває дотепер і обумовлює зниження індексу людського розвитку.

У маленькій острівній державі Сент-Люсії не було війн та збройних конфліктів, але основу її статків складають доходи від туризму. Зменшення притоку туристів негативно вплинуло на доходи країни та її мешканців, призвело до зростання безробіття, що врешті-решт, вплинуло на зниження рейтингової позиції країни.

Кластер «помірне падіння» складають країни, рейтингове положення яких зменшилося на дві-три позиції. До цієї групи входить дванадцять країн: Ірландія, Ліхтенштейн, Кувейт, Іран, Ямайка, Самоа, Єгипет, Кабо-Верде, Вануату, Екваторіальна Гвінея, Мавританія та Сенегал. Зменшення рейтингових позицій названих країн обумовлено дією багатьох, насамперед, економічних чинників.

Протилежну тенденцію демонструють країни, що входять до кластеру «високе зростання». До цієї групи відносяться країни, що піднялися в загальному рейтингу на дві-чотири позиції: Сінгапур, Уругвай, Панама, Шрі-Ланка, Грузія, Китай, Албанія, Монголія, Молдова, Марокко, Замбія та Зімбабве. Кризи, тривалі часи застою, неефективний державний устрій, збройні конфлікти, анексія частини території, хронічна бідність, високий рівень державного боргу та обмеженість природних ресурсів не завадило цим країнам стати на шлях розвитку.

Останній кластер, «майже без змін», складають решта країн. Їхні рейтинги або знижуються на одну, або підвищуються на одну позицію. Більшість країн з цієї групи не змінили свої позиції у рейтингу.

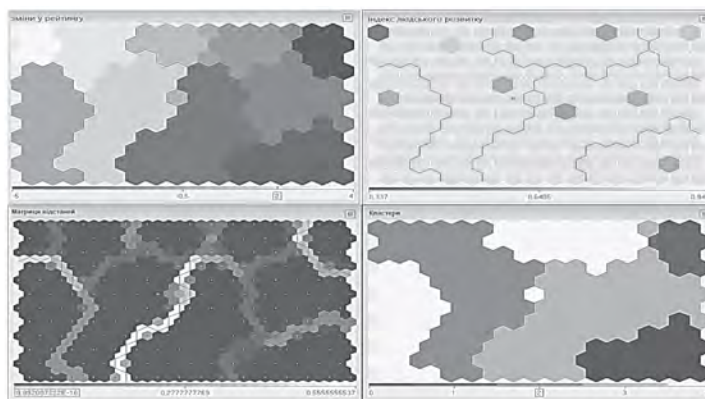

Рис. 2: Карта Кохонена, сформована за критерієм зміни у рейтингу індексу людського розвитку

Джерело: Побудовано автором на основі даних [22]

Fig. 2: Kohonen Map formed by the criterion of changes in the Human Development Index ranking

Source: Made by the author based at data from [22]

Україна входить саме до цього кластеру з нульовими змінами в рейтингу. І 2013 р., показники якого стали основою для формування підсумкового рейтингу, був відносно спокійним для України. Початок буремних політичних подій та гострої фази економічної кризи припадає на кінець року та не може суттєво вплинути на показник індексу людського розвитку та рейтингової позиції нашої країни. За показниками доповіді про розвиток людини за 2015 р. «Праця в ім'я людського розвитку» [23] Україна залишилась у цьому ж кластері, посідаючи 82 місце серед усіх країн, що підтверджує зроблені розрахунки та висунуту гіпотезу.

Переважна більшість країн, незважаючи на поточний стан людського розвитку у них, здійснюють заходи щодо сприяння побудові більш людського та гуманного суспільства. Головною цінністю країн, що обрали шлях сталого розвитку є людина, її щастя та добробут.

Прагнення людства до конкретизації цільових орієнтирів сталого розвитку людини знайшло своє відображення в Цілях розвитку тисячоліття, що мали б бути досягнуті до 2015 р. Визначено вісім міжнародних цілей розвитку: подолання бідності, забезпечення якісної освіти впродовж життя, забезпечення гендерної рівності, зменшення дитячої смертності, поліпшення здоров'я матерів, боротьба з епідемічними хворобами, сталий розвиток довкілля та глобальне партнерство для розвитку [24].

У щорічних моніторингових доповідях «Цілі розвитку тисячоліття: Україна – 2014» [25] та «Цілі розвитку тисячоліття: Україна – 2015» [26] наведено показники, що характеризують стан досягнення Україною цілей розвитку тисячоліття. Незважаючи на об'єктивні успіхи нашої країни, що знаходять своє відображення у динаміці відповідних показників, протягом 2000-2013 рр., глибина занурен-

Табл. 1: Профілі кластерів у рейтингу індексу людського розвитку

Tab. 1: Clusters' profiles in the Human Development Index ranking

Показники	Катастрофічне падіння	Сильне падіння	Помірне падіння	Майже без змін	Високе зростання	Усього
Зміна у рейтингу	1 (0,5%)	2 (1,1%)	12 (6,4%)	160 (85,6%)	12 (6,4%)	
Значимість	100,0%	100,0%	100,0%	60,8%	100,0%	100,0%

Джерело: Побудовано автором на основі даних [22]

Source: Made by the author based at data from [22]

ня у кризу ще не знайшла належного кількісного відображення у показниках 2014-2015 рр. Можна зробити припущення, що Україна буде віддалятися від цільових орієнтирів, які зафіксовано в Цілях розвитку тисячоліття, а стан людського розвитку буде погіршуватися.

Індекс людського розвитку є не єдиним показником, що формує уявлення про суспільний розвиток. Ще одним вимірником суспільного розвитку різних країн світу, який розробниками віднесено до підходу «за межами ВВП» є індекс процвітання (Prosperity Index), який розраховується Інститутом Легатум (Legatum Institute) у Великій Британії. Цей показник враховує співвідношення між доходами та благополуччям у країні, включаючи у себе 89 змінних, що угруповано у вісім субіндексів: економіка, підприємництво та можливості, державне управління, освіта, здоров'я, безпека та охорона, свобода особистості та соціальний капітал.

У загальному рейтингу всі країни поділені на кольорові зони: «зелену» – до якої відносяться країни з найвищими позиціями у рейтингу, «жовту», «помаранчеву» та «червону». Україна знаходиться на передостанній позиції «жовтої» зони. Серед постсоціалістичних країн найвище місце посідають Словенія (25 місце) та Чехія (26 місце), входячи у «зелену» зону. З країн, які утворилися після розпаду СРСР, найкращі позиції – у Естонії (31 місце, початок «жовтої» зони). Найгірші позиції посідають Молдова (92 місце) та Вірменія (93 місце), що знаходяться у «помаранчевій» зоні. Російська Федерація та Білорусь розташовуються у «жовтій» зоні, відповідно, посідаючи 58 та 63 місця, що є вищим за Україну.

У таблиці 2 наведені показники, що характеризують динаміку рейтингових позицій України у загальному рейтингу Індексу Процвітання протягом 2009-2015 рр.

Табл. 2: Динаміка рейтингових позицій України в загальному рейтингу індексу процвітання протягом 2009-2015 рр.

Tab. 2: Dynamics of Ukraine's ranking positions in the Prosperity Index, 2009-2015

Рік	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Рейтинговий показник	63	69	74	71	64	63	70

Джерело: Побудовано автором на основі даних [27]
Source: Made by the author based at data from [27]

З даних таблиці 2 можна бачити, що двічі, у 2009 р. та 2014 р., Україна піднімалась на 63 позицію у загальному світовому рейтингу. У поточному 2015 р. наша країна спустилась на 70 місце. Вище розташовується Індонезія, нижче – Азербайджан. У рейтингуванні за окремими субіндексами Україна має наступні показники: економіка – 127 місце з 142; підприємництво та можливості – 52 місце; державне управління – 120 місце, освіта – 37 місце; здоров'я – 79 місце; безпека та охорона – 54 місце; свобода особистості – 91 місце; соціальний капітал – 41 місце. Профіль нашої країни можна сформулювати наступним чином: країна з дуже поганими економікою, державним управлінням, здоров'ям та свободою особистості, задовільним рівнем підприємництва та можливостей, освіти, безпеки та соціального капіталу.

Індекс процвітання є досить цікавим вимірником суспільного розвитку, до позитивних якостей якого слід віднести широкий спектр охоплення показників, добре пророблене рейтингування, зменшення гістерезису. Індекс Процвітання заслужує на увагу як досить добре розроблений показник, який об'єктивно відображає стан суспільного розвитку.

Для виходу на траєкторії сталого суспільного розвитку потрібна концентрація зусиль усього суспільства та пошук імперативів його розвитку.

Подолання кризових явищ – важкий шлях. Він потребує зусиль від усього суспільства, насамперед, від його еліти: політичної, бізнесової, наукової та культурної. На еліти су-

спільства має бути покладено завдання визначення мети та формування відповідного «мейнстріму» у суспільстві.

Поняття імперативу тісно пов'язане з ціннісним світом суспільства, який мають створювати еліти. Висування імперативів як національних ідей розвитку суспільних систем повинно втілюватися на рівні розробки відповідних стратегій та концепцій. Імперативом суспільства має бути деполітизоване поняття, що охоплює усе суспільство з можливістю його виміру на мікро- та макрорівнях. Історичним прикладом вдалого вибору імперативу, за допомогою якого суспільство отримало новий поштовх до розвитку є побудова держави добробуту у повоєнній Німеччині, ідеологом якої став Л. Ерхарт (Erhard, 1991)[28].

Ідея застосування добробуту як імперативу відродження суспільства може бути застосована в Україні з декількох причин.

Перша причина полягає у тому, що добробут є комплексним поняттям, яке охоплює усі верстви та групи суспільства незалежно від їхніх політичних уподобань, етнічної належності, релігійних вірувань тощо. Добробут може виступати як ідея, що здатна об'єднати розрізнене суспільство.

Другою причиною є нерозривний зв'язок між збільшенням добробуту та економічним зростанням. Добробут є конкретним проявом економічного зростання, його наслідком.

Третя причина полягає у здатності кількісного та якісного вимірювання національного добробуту на рівні усього суспільства, регіону та домогосподарств. Кількісне вимірювання дає змогу планувати показники на усіх рівнях економічної системи, визначати «точки зростання» та виявляти причини відхилення фактичних показників від запланованих. Визначення якісної складової полягає в діагностиці виходу на траєкторії інноваційного розвитку суспільства.

Необхідно переорієнтувати систему публічного адміністрування на створення сприятливого інституційного середовища для економічного зростання.

Добробут, досягнення високих критеріїв людського розвитку, гідного життя членів суспільства, подолання всіх видів нерівності має стати імперативом реформування суспільних інститутів та економічної системи.

У вітчизняній науковій думці поступово укорінюється усвідомлення необхідності дослідження стану людського розвитку та впливу на нього різноманітних соціально-економічних чинників.

Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України проведено системні наукові розробки методики вимірювання людського розвитку регіонів України та запропоновано інтегральний індекс регіонального людського розвитку [29; 30].

Добробут на рівні з відтворенням населення, соціальним становищем, комфортним життям, гідною працею та освітою входить до основних блоків розрахунку регіонального індексу людського розвитку.

У розглянутому показнику інтегрального індексу регіонального людського розвитку показник добробуту складається з п'яти інших показників: рівня бідності за відносним критерієм; питомої ваги домогосподарств, які робили заощадження або купували нерухомість; кількості мінімальних продуктивних кошків, які можна придбати за середньодушовий дохід; валового регіонального продукту на одну особу; наявності базового набору товарів тривалого користування.

Методологія вимірювання добробуту в інтегральному індексі регіонального людського розвитку має показники, що характеризують матеріальний стан та дають змогу сформулювати уявлення про співвідношення рівня статків домогосподарств з межею бідності й змогою придбати лише мінімальний обсяг споживчих благ.

У сучасній економічній науці дотепер не існує нормативного категоріального визначення поняття «добробут»,

тому добробут протиставляється бідності та визначається у негативний спосіб як поняття, що є протилежним поняттю «бідність».

Необхідність визначення добробуту як імперативу суспільного розвитку обумовлює потребу у позитивному нормативному категоріальному визначенні.

Позитивне визначення, на відміну від негативного, дає змогу наповнити досліджуване поняття унікальним змістом, розкрити його сутність. Негативне визначення лише дає змогу зрозуміти чим воно не є. Пошук протилежностей та їх протиставлення є першим кроком у розкритті сутності категорії. Цей крок вже зроблено: добробут протиставлено бідності.

Нормативні категорії науки дають нам змогу на абстрактному рівні зрозуміти, яким має бути предмет наукових розвідок. Нормативне визначення має стати метою, яку необхідно досягти суспільству. На наше переконання, добробут не можна зводити винятково до матеріальної складової, позаяк при цьому обмежується свобода особистості щодо вибору кількості та якості благ, що споживаються.

Подамо авторське визначення: добробут – це здатність до задоволення потреб людини, громади, суспільства, які сприяють їх матеріальному, духовному, соціальному та фізичному розвитку в гармонії з морально-етичними нормами та потребами збереження довкілля.

Сутність поданого визначення полягає у розумінні добробуту як здатності, потенційної можливості задовольнити потреби людини у розвитку, що може набувати різних форм. Акцент робиться на можливості задовольнити саме ті потреби, що сприяють розвитку як окремої людини, соціуму, так і людства в цілому. Безвідповідальне споживання, шкідливі звички, порушення соціальних норм та екологічної рівноваги не веде до створення добробуту. Це шлях у нікуди.

У запропонованому вище категоріальному визначенні добробуту наголос було зроблено на розвитку за умов дотримання соціальних та екологічних норм. Такий підхід робить можливим дослідження деформацій, які стають на шляху розвитку суспільства. Одним із таких викривлень, що притаманні й Україні, є «карнавальний соціум». О. Соскін так характеризує його: «Україна перетворилася на карнавальний соціум. Карнавальним вважається такий соціум, що споживає більше ніж виробляє, де переважає принцип гедонізму й так званої пауперо-люмпенської свідомості. Багаті верстви населення здебільшого є гедоністами, які прагнуть задовольнити розбещені паразитичні потреби, а бідні фактично живуть за примітивними біологічними інстинктами, споживаючи сурогати та ерзац – продукти в усіх соціально-економічних та фізичних формах» [31, 99].

Нормативне визначення добробуту дає змогу визначити, що є нормою, а що – відхиленням від неї.

Змістовне наповнення поняття «добробут» має на меті його затвердження як імперативу суспільного розвитку,

тому взаємозв'язок із розвитком суспільства є необхідним збагаченням сутності цієї категорії.

Виходячи з авторського визначення, можна досліджувати добробут на різних рівнях: особистості, території, громади, країни та усього людства, а також розкривати його формування на вказаних рівнях.

Досягнення добробуту тісно пов'язано зі стабільністю – станом суспільної системи в якому різкі коливання виключені, проте домінують довготермінові тенденції до зростання. Більш докладно поняття «стабільність» розкрито у роботі А. Хмелькова [32].

Набуття добробуту як розвиток – ідея, яка здатна об'єднати українське суспільство, що роздирають протиріччя. Вона повинна стати основою під час реформування суспільно-політичної системи України.

5. Висновки. У процесі розкриття теми статті було вирішено важливе науково-практичне завдання: доведено необхідність висування добробуту як імперативу реформування суспільно-економічної системи України. Досліджено стан суспільного розвитку України крізь призму вимірників, що виходять за межі ВВП.

Проведене дослідження й одержані наукові результати дають змогу сформулювати ряд висновків.

1. Суспільний розвиток – складне й багатогранне явище, яке не можна зводити лише до результатів суспільного виробництва. Метою суспільного розвитку повинно стати досягнення високої якості життя людей, які мають бути щасливими. Вихід «за межі ВВП» дає змогу перейти від однопланового вимірювання до багатовимірного за рахунок розширення області дослідження та взяти до уваги показники, що є важливими у соціальному житті.

2. Рейтингування та кластеризація є вдалим методом компаративного аналізу між країнами та між районами країни, який дає змогу сформулювати уявлення про місце окремої держави відносно інших країн світу та визначити зміни, що відбулися у її рейтинговому положенні за певний період. На підставі застосування методу карти Кохонена, що самоорганізується, виокремлено п'ять кластерів: «катастрофічне падіння», «сильне падіння», «помірне падіння», «майже без змін» та «високе зростання».

3. Кризове становище українського суспільства відобразилося в погіршенні позицій нашої країни у світових вимірниках прогресу та розвитку. Положення України в рейтингу «Індекс процвітання» знизилося за показниками 2015 р.

4. Добробут – це спроможність задовольнити всебічні потреби розвитку, які не йдуть у супереч із нормами суспільного життя та підтримання збалансованого стану оточуючого середовища. Орієнтація на досягнення добробуту обумовлює перехід до стійкого зростання підвищення рівня й якості життя в країні.

У подальших наукових розвідках необхідно дослідити фінансові чинники формування національного добробуту та визначити заходи впливу держави для його досягнення.

Література

- Sen A. Development as Freedom / A. Sen. – New York : Oxford University Press, 1999. – 384 p.
- Sen A. India, economic development and social opportunity / A. Sen, J. Dreze. – New York : Clarendon Press, Oxford University Press, 1998. – 292 p.
- Stiglitz J. E. The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future / J. E. Stiglitz, C. Bruce. – Greenwald : Columbia University Press, 2014. – 680 p.
- Stiglitz J. E. The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them / J. E. Stiglitz. – New York : W. W. Norton & Company, Inc, 2015. – 448 p.
- Ocampo J. A. The Economic Development of Latin America Since Independence (Initiative for Policy Dialogue) / J. A. Ocampo, L. Bertola. – Oxford : OUP, 2012. – 330 p.
- Sachs D. J. The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time / D. J. Sachs. – New York : The Penguin Press, 2005. – 396 p.
- Easterly W. The Elusive Quest for Growth. Economists Adventures and Misadventures in the Tropics / W. Easterly. – Cambridge : MIT Press, 2001. – 342 p.
- Белорус О. Г. Мировой структурный кризис и трансформации глобальной финансовой системы / О. Г. Белорус // *Економічний часопис-XXI*. – 2014. – № 7–8(1). – С. 4–7.
- Иерархия и сети в институциональной архитектонике экономических систем : монография / Т. И. Артёмова, А. А. Гриценко, Т. А. Кричевская [и др.] ; ред. чл.-корр. НАН Украины А. А. Гриценко ; Ин-т экон. и прогнозирования НАН Украины. – Київ : Ін-т экон. та прогнозувань, 2013. – 580 с.
- Соскін О. І. Роль державного регулювання у формуванні сучасної економічної моделі: зміна імператива в умовах хаосу / О. І. Соскін // *Економічний часопис-XXI*. – 2013. – № 1–2(1). – С. 3–7.
- Шаров О. М. Криза парадигми світової економічної системи (грошово-валютні аспекти) / О. М. Шаров // *Економічний часопис-XXI*. – 2013. – № 1 – 2(1). – С. 49–52.
- Bergh, van den, J. Evaluating Alternatives to GDP as Measures of Social Welfare/Progress / J. van den Bergen, M. Antal // *Working Paper*. – 2014. – No 56(March). – P. 1–19.
- Landefeld S. J. GDP and Beyond: Measuring Economic Progress and Sustainability / S. J. Landefeld, S. M. Villones. – Washington : Bureau of Economic Analysis, 2009. – 28 p.

14. Costanza R. B. GDP: The Need for New Measures of Progress / R. B. Costanza, M. Hart, S. Posner, J. Talberth // *The Pardee Papers*. – 2009. – No 4 (January). – P. 1–49.
15. Kubiszewski I. Beyond GDP: Measuring and achieving global genuine progress / I. Kubiszewski, R. Costanza, C. Franco, P. Lawn, J. Talberth, T. Jackson, C. Aylmer // *Ecological Economics*. – 2013. – No 93. – P. 57–68.
16. Бобух І. Сталій розвиток: сутність, принципи і показники виміру / І. Бобух // *Економічна теорія*. – 2015. – № 3. – С. 95–118.
17. Батістова О. І. Соціокультурні чинники сучасного глобального і національного господарського розвитку / О. І. Батістова // *Духовно-культурні чинники соціо економічної динаміки / під ред. Г. В. Задорожного та О. І. Давидова*. – Харків, 2013. – С. 139–189.
18. Clark H. Beyond GDP – Measuring the Future We Want [Electronic resource] / H. Clark. – 2012. Access mode : <http://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/speeches/2012/06/20/helen-clark-beyond-gdp-measuring-the-future-we-want>
19. Report of the United Nations Secretary-General's High-Level Panel on Global Sustainability. – NY : United Nations. – 2012. – 94 p.
20. Mahbubul H. Reflections on Human Development / H. Mahbubul. – Oxford : Oxford University Press, – 1995. – 288 p.
21. United Nations Development Program [Electronic resource] // Human Development Reports. – 2013. – Access mode : <http://hdr.undp.org>
22. United Nations Development Program [Electronic resource] // Human Development Reports: Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience. – 2014. – Access mode : <http://hdr.undp.org>
23. United Nations Development Program [Electronic resource] // Human Development Reports. – 2015. – Access mode : <http://hdr.undp.org>
24. Цілі Розвитку Тисячоліття // United Nations Development Program [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/mdgoverview> – Загол. з екрану (дата звернення: 05.12.2015).
25. Цілі розвитку тисячоліття: Україна – 2014 // United Nations Development Program [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/2014%20MDGs%20Ukraine%20Report%20ukr.pdf> – Загол. з екрану (дата звернення: 05.12.2015).
26. Цілі розвитку тисячоліття: Україна – 2015 // United Nations Development Program [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/2015%20MDGs%20Ukraine%20infographics%20ukr.pdf> – Загол. з екрану (дата звернення: 05.12.2015).
27. Legatum Prosperity Index // Legatum Institute. – 2015. – Режим доступу : <http://www.prosperity.com/#!/country/UKR>
28. Эрхард Л. Благосостояние для всех : пер. с нем. / Л. Эрхард. – Москва : Начала-Пресс, 1991. – 332 с.
29. Про методологічні засади вимірювання людського розвитку для регіонів України : Постанова Колегії державного комітету статистики України, Президія Національної академії наук України від 14 бер. 2001 року № 76/182 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?view=text&base=1&id=516410&menu=109675> – Загол. з екрану (дата звернення: 07.12.2015).
30. Інтегральний індекс регіонального людського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.idss.org.ua/ukr_index.html – Загол. з екрану (дата звернення: 05.12.2015).
31. Соскін О. І. Народний капіталізм: економічна модель для України : монографія / О. І. Соскін. – Київ : ICT, 2014. – 396 с.
32. Хмельков А. В. Институциональная инфраструктура обеспечения стабильности публичных финансов: к постановке проблемы / А. В. Хмельков // *Вестник Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина (Серия: Экономическая)*. – Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2014 – № 1118. – Вып. 88. – С. 84–90.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2016

References

1. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Oxford University Press.
2. Sen, A., & Dreze, J. (1998). *India, economic development and social opportunity*. New York: Clarendon Press, Oxford University Press.
3. Stiglitz, J. E., & Bruce, C. (2014). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. Greenwald: Columbia University Press.
4. Stiglitz, J. E. (2015). *The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
5. Ocampo, J. A., & Bertola, L. (2012). *The Economic Development of Latin America Since Independence (Initiative for Policy Dialogue)*. Oxford: OUP.
6. Sachs, D. J. (2005). *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. New York: The Penguin Press.
7. Easterly, W. (2001). *The Elusive Quest for Growth. Economists Adventures and Misadventures in the Tropics*. Cambridge: MIT Press.
8. Belorus, O. H. (2014). World structural crisis and transformations of the global financial system. *Ekonomichnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI)*, 7-8(1), 4-7 (in Russ.).
9. Artyomova, T. I., Gricenko, A. A., Krichevskaya, T. A., Lipov, V. V., & Malahova, N. B. (2013). *Hierarchy and networks in the institutional architectonics of economic systems*. Kyiv: Institute for economics and forecasting (in Russ.).
10. Soskin, O. I. (2013). Role of state regulation in formation of modern economic model: changing imperative in the conditions of chaos. *Ekonomichnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI)*, 1-2(1), 3-7 (in Ukr.).
11. Sharov, O. M. (2013). The crisis of the world economicsystem paradigm (monetary aspects). *Ekonomichnij Casopis-XXI (Economic Annals-XXI)*, 1-2(1), 49-52 (in Ukr.).
12. Bergh, van den, J., & Antal, M. (2014, March). Evaluating Alternatives to GDP as Measures of Social Welfare/Progress. *Working Paper*, 56, 1-19.
13. Landefeld, S. J., & Villones, S. M. (2009, October). *GDP and Beyond: Measuring Economic Progress and Sustainability*. Washington: Bureau of Economic Analysis.
14. Costanza, R. B., Hart, M., Posner, S., & Talberth, J. (2009, January) GDP: The Need for New Measures of Progress. *The Pardee Papers*, 4, 1-49.
15. Kubiszewski, I., Costanza, R., Franco, C., Lawn, P., Talberth, J., Jackson, T., & Aylmer, C. (2013). Beyond GDP: Measuring and achieving global genuine progress. *Ecological Economics*, 93, 57-68.
16. Bobuh, I. (2015). Sustainable development: essence principles and performance measurement. *Ekonomichna teoriia (Economic theory)*, 3, 95-118 (in Ukr.).
17. Batistova, O. I. (2013). Social and cultural factors of current global and national economic development. In G. V. Zadorozhnyi, O. I. Davydov (Eds.). *Spiritual and cultural factors of social and cultural dynamics*. Kharkiv: Tochka (in Ukr.).
18. Clark, H. (2012, June). *Beyond GDP – Measuring the Future We Want*. Retrieved from <http://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/speeches/2012/06/20/helen-clark-beyond-gdp-measuring-the-future-we-want>
19. United Nations (2012, January). *Report of the United Nations Secretary-General's High-Level Panel on Global Sustainability*. New York: United Nations.
20. Mahbubul, H. (1995). *Reflections on Human Development*. Oxford: Oxford University Press.
21. United Nations Development Program (2013). *Human Development Reports*. Retrieved from <http://hdr.undp.org>
22. United Nations Development Program (2014). *Human Development Reports: Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*. Retrieved from <http://hdr.undp.org>
23. United Nations Development Program (2015). *Human Development Reports*. Retrieved from <http://hdr.undp.org>
24. United Nations Development Program (2015). *Millennium Development Goals*. Retrieved from <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/mdgoverview>
25. United Nations Development Program (2015). *Millennium Development Goals Ukraine 2014*. Retrieved from <http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/2014%20MDGs%20Ukraine%20Report%20ukr.pdf>
26. United Nations Development Program (2015). *Millennium Development Goals Ukraine 2015*. Retrieved from <http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/2015%20MDGs%20Ukraine%20infographics%20ukr.pdf>
27. Legatum Institute (2015). *The Legatum Prosperity Index*. Retrieved from <http://www.prosperity.com/#!/country/UKR>
28. Ehrhard, L. (1991). *Welfare for all*. Moscow: Nachala-Press (in Russ.).
29. Law and Regulations (2015). *On methodological principles of measuring human development for the regions of Ukraine: Decision of the Board of the State Committee of Statistics of Ukraine, the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine dated of 14 Mar. 2001 № 76/182*. Retrieved from <http://www.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?view=text&base=1&id=516410&menu=109675> (in Ukr.)
30. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (2015). *Integral index of human development in the regions of Ukraine*. Retrieved from http://www.idss.org.ua/ukr_index.html
31. Soskin, O. I. (2014). *National capitalism the economic model for Ukraine*. Kyiv: ICT (in Ukr.).
32. Khmelkov, A. V. (2014). Institutional infrastructure ensuring stability of public finances: problem statement. *Vestnik Harkovskogo natsionalnogo universiteta imeni V. N. Karazina (Herald of V. N. Karazin Kharkov National University)*, 1118, 84-90 (in Russ.).

Received 27.01.2016

Різні погляди – одна держава

аналітика, новини, коментарі на інформаційно-аналітичному порталі
Інституту трансформації суспільства
www.osp-ua.info